

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МОВНОЇ ОСВІТИ У ШКОЛАХ НІМЕЧЧИНИ

В умовах інтеграційних процесів у Європі та світі зростає відповідальність учителів, особливо вчителів рідної та іноземної мови, за те, наскільки успішно вони підготують підростаюче покоління до їх майбутнього самостійного життя в суспільстві, що характеризуватиметься інтенсивними контактами з представниками інших культур, з носіями інших мов. Тому з початку 90-х рр. ХХ ст. з'являються та набувають популярності ініціативи, що спрямовані на популяризацію іноземних мов та інтенсифікацію їх навчання. Було запропоновано нові концепції, головна ідея яких – урізноманітнення пропозиції іноземних мов у межах шкільної освіти та введення мовного компонента навчання вже в дошкільній підготовці. Проблема навчання іноземних мов є актуальною, насамперед, через необхідність створення адекватних умов міжетнічного та міжнаціонального спілкування в різних сферах суспільного життя в умовах полікультурного характеру сучасного суспільства внаслідок потужних міграційних процесів. Німеччина є в цьому сенсі показовим прикладом багатонаціональної держави, яка протягом тривалого часу дуже оперативно реагувала на виклики часу й пристосовувала наявні в системі освіти ресурси до вимог суспільства.

Незважаючи на велику кількість досліджень з проблем мовної освіти Німеччини (Х. Глюк, Ф. Кліппел, Р. Лебергер, В. Хюллен, К. Шредер), це питання потребує подальшого вивчення, тим більше що в українській науковій літературі мовна освіта Німеччини розглядалася фрагментарно, як складова системи середньої та вищої освіти (Н.А. Абашкіна, Л.О. Пуховська).

Мета статті – простежити процес становлення та розвитку мовної освіти в школах Німеччини, виявити фактори впливу на мовну пропозицію й визначити тенденції подальшого розвитку.

Мовна освіта в шкільному курсі передбачає вивчення рідної мови та вивчення іноземних мов. Предметом нашого дослідження є курс іноземної мови. Пріоритети в мовній освіті Німеччини щодо вивчення іноземних мов змінювались протягом століть під впливом різних факторів. Серед них Ф. Кліппель називає насамперед такі:

- наявність у системі шкільної освіти різних типів шкіл з особливими освітніми цілями;
- залежність ролі тієї чи іншої іноземної мови від історичних подій та політичної доцільності;
- зміни цілей виховання та навчання на різних етапах розвитку суспільства [4].

Для розуміння сучасної мовної політики в галузі середньої освіти доцільно розглянути кореляції змісту курсу іноземної мови в німецьких школах від початків до сьогодення.

Введення іноземної мови в шкільний курс розпочався у Німеччині ще в епоху середньовіччя. На той час церкви виконували освітню функцію, тому латинську мову вивчала і як мову навчання, і як засіб комунікації. Згодом латину

почали систематично викладати й у міських школах, і в університетах, що належали церквам і використовувалися для підготовки духовенства. Латина набула статусу міжнародної мови освітян, тоді як грецька мова, як складова ще античної освітньої традиції, не мала в нових умовах широкого застосування [5, с. 14, 18]. Лише в епоху Гуманізму грецька мова починає потроху відвойовувати свої позиції завдяки особливому інтересу гуманістів до спадщини Давньої Греції. Починаючи з кінця XV ст., у церковних школах на протестантських територіях з'являються уроки грецької мови, метою яких було залучити до вивчення таких дисциплін, як філософія, природничі науки, мораль, історія та граматики, на матеріалі оригінальних текстів.

У другій половині XVI ст. завдяки появі національних держав та розвитку торговельних відносин у межах Європи набувають значення національні мови. Саме в цей час починається новітня історія навчання іноземних мов. Навчання здійснюється рідною мовою, а разом із цим у шкільному курсі поряд з латиною та грецькою мовами поступово з'являються й інші європейські мови. Першою іноземною мовою в Німеччині стає французька. Це пов'язано з тим, що під час Реформації значна кількість французів оселилася на території німецьких земель. Але на той час мовленнєву компетенцію набували не в шкільному курсі, а під час приватних занять. Ситуація змінилася після появи "Didactica magna" Я.А. Коменського (1592–1670), де автор наголошував на тому, що основою мовної освіти має стати знання рідної мови, а першочергове значення матиме знання мов сусідніх держав, а не класичних мов.

У XVII ст. лицарські академії, де представників вищих прошарків суспільства виховували та готували до виконання світських завдань, викладали національні мови. Лицарі не погоджувалися з традиційним змістом освіти, тому поряд з практичними предметами тут вивчали французьку, італійську, іспанську мови, а згодом і англійську. Після набуття Францією статусу провідної держави Європи з політичної, економічної та культурної точок зору французька мова стає мовою міжнародного спілкування на континенті. Крім того, практичне володіння французькою мовою вважали показником шляхетного походження й перепусткою до світських салонів. Французька була мовою спілкування, тоді як англійська мова відкривала доступ до літератури, філософії та торговельних відносин. Протягом XVII ст. дуже помітним стає контраст, з одного боку, між науковим, а з іншого – прагматичним підходом до вивчення іноземних мов, що означало протиставлення старих та нових мов.

У XVIII ст. мовна освіта була передумовою подальшого навчання в університеті. Латинська та грецька мови мали сприяти розвитку почуття прекрасного та формуванню гарного смаку у вихованців. Прагматичні з точки зору суспільства мови – французька, італійська, англійська – стали складовою професійної освіти, тому вивчалися в реальних школах. Це вплинуло певним чином і на вчителів іноземних мов, і на їх професійну підготовку. Протягом трьох століть у школах, університетах та під час приватних занять іноземної мови навчали недипломовані спеціалісти. Лише у другій половині XIX ст. філологи з науковою освітою та академічною підготовкою засновують в університетах кафедри германістики, англістики, романістики та славістики, що згодом конкурують з кафедрами класичних мов.

Важливу роль відіграла на той час концепція шкільної мовної освіти та підготовки вчителів іноземної мови, запропонована К.В.Е. Магером (1810–1858). Науковець намагався поєднати прагматичний підхід до навчання мов та науковий характер мовної освіти. Вивчення сучасних іноземних мов та літератури цими мовами передбачало спочатку лінгвістичну підготовку навчання лексики, граматики тощо), потім практичне оволодіння мовою протягом одного року шляхом перебування в країні мови, що вивчається, і, нарешті, для майбутніх учителів передбачався пробний рік у педагогічній семінарії з метою набуття дидактичного та методичного досвіду. Ця концепція вперше за історію розвитку мовної освіти наголошувала на необхідності практичного оволодіння мовою та пов'язувала шкільний етап мовної освіти з підготовкою вчителів іноземної мови. За К.В.Е. Магером, у навчальному процесі немає місця абстрактним граматичним поясненням та не пов'язаним з контекстом вправам. Основна увага в навчальному процесі відводилася діалогам, вправам на засвоєння лексики, а також країнознавчим знанням (насамперед на просунутому етапі вивчення мови) [3, с. 87].

Протягом усього XIX ст. у школах для хлопчиків поряд з латинською та грецькою мовами викладали також живі мови. Найпоширенішою була французька мова, хоча вона й посідала лише третє місце. Латина та грецька домінували також у гімназіях. Але, за влучним висловом К.-Р. Бауша “*Das Studium der alten Sprachen hat keinen anderen Nebenzweck als die Ausbildung der humanitas*” [2, с. 612]. До середини XIX ст. на вивчення класичних мов відводилося 2/3 загальної кількості годин у гуманітарних гімназіях, але з появою реальних шкіл (*Gewerbeschulen, Realgymnasien, Oberrealschulen*) набувають ваги не тільки дисципліни природничого та технічного напрямку, але й живі іноземні мови. Французька мова набуває статусу обов'язкового предмета в гімназіях, а наприкінці XIX ст. факультативно вивчаються також англійська й італійська. Про вагу іноземних мов у структурі шкільної мовної освіти свідчить той факт, що в цей період відбувається реформування педагогічної освіти мовників, з'являється значна кількість підручників та навчальних планів саме з живих мов. Що стосується навчання дівчаток, то в шкільному курсі класичні мови передбачені не були. У мовній освіті дівчаток домінувала французька мова, до того ж її комунікативний аспект [4]. Вже в цей час спостерігається гендерний підхід до шкільної освіти. Вважалося, що в майбутньому жінки не матимуть потреби в академічних знаннях, бо їх призначення суспільство вбачало лише в сімейній сфері.

На початку XX ст. живі іноземні мови закріплюються в навчальних планах, тобто стають складовою змісту шкільної освіти. У класичних та гуманітарних гімназіях продовжують домінувати латинська та грецька мова. Суттєвим фактом, що свідчить про зміни в ставленні до класичних мов у системі шкільної освіти є те, що, починаючи із цього часу, випускники дістали право вступу до університету і без занять з латинської та грецької мови. Крім того, класичні мови були введені також у курс навчання у дівочих навчальних закладах.

Після Першої світової війни у Німеччині не було єдності в поглядах на вивчення іноземних мов. Це стосувалося насамперед мовної пропозиції в школах, а не методики навчання. Обговорювалися дві проблеми: небажання вивчати мову колишніх супротивників та критичне ставлення науковців до вивчення в

першу чергу країнознавчих аспектів, а не суто граматичних основ мови. Висувалася вимога щодо створення єдиної, уніфікованої системи шкільної освіти, узагальненої пропозиції іноземних мов та введення лінгвокультурного компонента у зміст мовної освіти. Згідно з Положенням про навчальні плани в системі підвищеної школи Пруссії від 1925 р., метою реформи було проголошено уніфікацію системи освіти та випускних документів та затвердження переліку предметів, що мали бути внесені до шкільного курсу. Метою навчання іноземних мов проголошували знайомство з чужою культурною традицією та світоглядом. Науковий підхід у навчанні не був метою, головним було виховання національної свідомості через демонстрацію специфічних особливостей інших народів. Крім того, вперше підкреслювали необхідність встановити з виховною метою міждисциплінарні зв'язки між іноземною мовою, історією та географією. Читання художніх текстів іноземною мовою мало давати уявлення про сутність характеру інших народів і способу їх життя та сприяти формуванню громадянської позиції школярів. Такий підхід до навчання іноземної мови відображав погляди ідеологів Веймарської республіки і зберігався до 1933 р.

З початку 20-х рр. ХХ ст. англійська мова стала домінуючою у школах Німеччини. Французька втратила свої позиції, але залишалася у навчальних планах. Навчальні плани та підручники, що з'явилися на той час, приділяли основну увагу практичному володінню мовою, а переклад з мови оригіналу на німецьку мову відійшов на другий план. Зміст навчання відтепер полягав у спілкуванні на повсякденні теми та читанні художніх і країнознавчих текстів, мета якого – навчити розуміти культуру інших народів [4].

З 1933 по 1945 рр. вивчення іноземної мови було підпорядковано прагненням націонал-соціалістичної політики в галузі освіти. Англійська мова набула статусу першої іноземної мови (поряд з латинською мовою в гуманітарних гімназіях), і завдяки підбору літератури для читання та організації навчального матеріалу в підручниках була занадто політизована.

Крім того, в цей час відбулася уніфікація змісту та форм і методів навчання. Важливо зауважити, що націонал-соціалісти залишили французьку мову як дисципліну за вибором, але іноді вона пропонувалася поряд з італійською та іспанською. Причини такого підходу до мовної пропозиції дослідники вбачають у зовнішньополітичних прагненнях держави та в її расовій ідеології [2, с. 612].

Після 1945 р. політика шкіл у галузі мовної освіти повернулася до практики попереднього періоду і ґрунтувалася скоріше на принципах традиційної освіти, ніж на практичній доцільності вивчення іноземної мови. З трьох наявних на цей час у Німеччині типів шкіл класичні мови викладали виключно в гімназіях, а живі іноземні мови – у гімназіях та реальних школах. Лише після 1965 р. переглядаються навчальні цілі стосовно іноземних мов, що було спричинено розвитком міжнародних зв'язків та урізноманітненням контактів між різними країнами.

Під впливом історичних подій, а саме наявності на території Німеччини чотирьох окупаційних зон, змінилися пріоритети у вивченні іноземних мов. Так, у західних зонах, на яких розмістилися військові Великої Британії, Франції та Сполучених Штатів Америки, провідними мовами стали англійська та фран-

цузька. У зоні окупації російськими військами протягом 40 років статус першої іноземної мови набула російська. Такий стан зберігався протягом усього часу існування НДР.

Англійська мова на сьогодні є основною іноземною мовою й обов'язково вивчається як перша іноземна мова в навчальних закладах різних типів. Наприкінці ХХ ст. вивчення іноземних мов передбачається програмами вже на рівні початкової школи. Окрім англійської, пропонується французька та італійська мови вже з третього класу. У гімназіях, які традиційно пропонують вивчення класичних мов, інтерес до них помітно знизився, натомість вводяться іспанська, російська та інші мови.

Увага приділяється насамперед практичним аспектам оволодіння мовою, комунікативній спрямованості навчання та фаховій мовній підготовці. У науковій літературі починають дискутуватися питання, котрі раніше не були в центрі уваги науковців. Серед них слід назвати передусім можливості шкільного та позашкільного оволодіння мовою, білінгвізму, навчання іноземної мови в молодшому віці, змісту мовної освіти на просунутому етапі тощо. Наголошується необхідність прагматичного підходу до вивчення іноземних мов. Крім того, важливим компонентом мовної освіти є сьогодні міжкультурний аспект, що відіграє провідну роль в організації навчального процесу та у відборі навчального матеріалу при складанні підручників і посібників. Завдяки появі технічних можливостей вивчення іноземних мов кардинально змінило свій характер. Завдяки аудитивним, візуальним, аудіовізуальним та цифровим засобам навчання можливий безпосередній контакт з мовою та культурою, а також прямі контакти з носіями мови.

Підготовка вчителів іноземних мов після включення вищих навчальних закладів до складу університетів у 1980-х рр. відбувається виключно на науковій основі й завдяки різним програмам міжнародного характеру дає можливість вивчати мови не лише в аудиторних умовах, але й перебуваючи у країні мови, яка вивчається, що сприяє практичному оволодінню та розвитку комунікативної й міжкультурної компетенції.

У 1995 р. Європейською комісією була висунута теза про те, що кожен учень Європейського Союзу має вивчати дві європейські іноземні мови, а на Лісабонській зустрічі у 2000 р. володіння іноземними мовами було задекларовано однією з п'яти ключових кваліфікацій фахівця. Німеччина не є винятком. У структурі та змісті мовної освіти країни іноземні мови займають дуже важливе місце. У більшості шкіл підвищеного типу вивчають 2–3 іноземні мови. Після появи Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти вивчення іноземних мов набуло нового значення. Автори наголошують на тому, що “Рекомендації Ради Європи забезпечують спільну основу для розробки навчальних планів з мовної підготовки, типових програм, іспитів, підручників тощо у Європі. Вони в доступній формі описують, чого мають навчитися ті, хто оволодіває мовою, щоб користуватися нею для спілкування, та які знання і вміння їм треба розвивати, щоб діяти ефективно. Цей опис включає також культурний контекст, у якому існує мова. Рекомендації визначають і рівні володіння мовленням, які дають змогу виміряти успіхи тих, хто навчається, на кожному рівні навчання або впродовж усього життя” [1, с. 1]. Відтепер навчання іноземної мови отримало певні орієн-

тири, воно було уніфіковано не для окремої держави, а для Європи в цілому. Поява цього документа була вимогою часу, тому що міграційні процеси в межах країн Європи, інтеграція та глобалізація світу довели необхідність перетворення іноземної мови з предмета вивчення, спеціальності в системі освіти, професії на інструмент для ефективного виконання професійних обов'язків.

Висновки. Отже, як показав аналіз процесу становлення та розвитку мовної освіти Німеччини, підходи до навчання іноземних мов зазнавали певних змін у різні історичні епохи. Загалом можна умовно виділити п'ять періодів.

Перший період характеризувався особливою увагою до давніх мов, насамперед латинської, а згодом і грецької. Це було пов'язано з інтересом до античного періоду історії людства та його культурної спадщини, а мета навчання полягала в тому, щоб навчити школярів читати та розуміти давні тексти.

Другий період припадає на XVII–XVIII ст., коли в Європі поживляються контакти з представниками інших країн, виникає потреба в порозумінні, тож у навчанні мов спостерігається прагматичний підхід. Найпоширенішою з мов є французька як ознака шляхетного походження.

Третій період, XIX ст., характеризується прагненням поєднати прагматичний підхід у навчанні мовам та науковість класичної освіти. Саме класичні мови були показником наукової освіти, тому на їх вивчення відводили найбільше навчального часу. Французька мова не втратила своїх позицій і залишалася за значущістю першою серед іноземних мов.

Четвертий період розпочинається наприкінці XIX ст. і триває протягом усього XX ст. На цей час у Німеччині домінувала й продовжує домінувати англійська мова, друге місце займає французька мова, але до навчальних планів потрапляють також іспанська, італійська та деякі інші. Змінюється ставлення до класичних мов. Вони відіграють певну роль в академічній освіті, але пріоритетне становище мають живі мови як мови міжнаціонального спілкування. Прагматичний підхід до вивчення мов став провідним, а тому в навчанні іноземних мов з'являється не тільки країнознавчий, а й міжкультурний компонент.

П'ятий етап розпочався наприкінці XX ст. Він характеризується потужними міграційними процесами, появою полікультурних суспільств, а тому навчання іноземних мов набуває особливого значення. Це – інструмент порозуміння в суспільстві, а тому пропонується до змісту шкільної освіти включити як мінімум дві іноземні мови. Крім того, мовна освіта в межах Європи уніфікована, розроблені спільні вимоги до планів, програм, іспитів і рівнів володіння мовами. Саме практичне використання, комунікативна компетентність стає показником навченості, а не когнітивні знання самі по собі. Міжкультурний аспект та лінгвокраїнознавчий компонент є сьогодні невід'ємною складовою мовної освіти.

Важливо також підкреслити, що серед факторів впливу на мовну пропозицію в школах Німеччини та на підходи до навчання іноземним мовам слід назвати не тільки наявність різних типів шкіл у структурі шкільної освіти з їх відмінними цілями в навчанні та вихованні, історичні, економічні та соціально-політичні чинники, зміни з метою виховання та навчання пов'язані з розвитком педагогічної науки, але й міграційні та інтеграційні процеси в межах Європи, а також тотальну глобалізацію, що є ознаками сучасного світу.

Література

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / науковий редактор українського видання док. пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Bausch K.-R. Handbuch Fremdsprachenunterricht / K.-R. Bausch, H. Christ, H.-J. Krumm. – 4. Auflage. – Tübingen, Basel, 2003. – 651 S.
3. Hüllen W. Kleine Geschichte des Fremdsprachenlernens / W. Hüllen. – Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2005. – 184 S.
4. Klippel F. Fremdsprachenunterricht (19/20. Jahrhundert) [Електронний ресурс] / F. Klippel. – Режим доступу: http://www.historisches-lexikon-bayerns.de/artikel/artikel_44705.
5. Paulsen F. Geschichte des gelehrten Unterrichts auf den deutschen Schulen und Universitäten vom Ausgang des Mittelalters bis zur Gegenwart / F. Paulsen. – Bd.1. – Leipzig, 1919. – 47 S.

ГАРКАВЕНКО О.В.

МЕТОДИКА ЗАСТОСУВАННЯ ПЕРИНАТАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ У ПРОГРАМІ ПІДГОТОВКИ ПОДРУЖНІХ ПАР ДО ПОЛОГІВ

На сьогодні родина в період очікування дитини й першого року її життя оточена турботою медиків, що саме собою дуже важливо. Однак існує ряд серйозних проблем, з якими стикається родина в цей складний період, у вирішенні яких потрібна компетентна психолого-педагогічна допомога.

Медична допомога має на меті формування здорової дитини й збереження здоров'я матері. Однак у початковий період внутрішньоутробного розвитку закладається не тільки фізичне, але й психічне здоров'я дитини та такі важливі характеристики особистості, як ставлення до себе й оточуючих, емоційний та інтелектуальний потенціал, стереотип поведінки при зіткненні з труднощами й, деякою мірою, характер і доля людини. Важливою є профілактика й корекція порушень психічного розвитку й батьківсько-дитячих стосунків саме в ранньому віці, коли може бути отриманий найбільший ефект. Для цього треба надати родині можливість звернутися до фахівців – психологів та педагогів, які допоможуть сформувати батьківську відповідальність і компетентність, набутити знання щодо навчання та виховання дитини, діагностують і коригують на ранньому етапі можливі відхилення, тому що перший інститут формування особистості дитини – це сім'я.

Вищезазначені проблеми досліджує перинатальна психологія – нова галузь знань, яка вивчає обставини й закономірності розвитку людини на ранніх етапах: пренатальної (антенатальної), інтранатальної і неонатальної (постнатальної) фазах розвитку, тобто всього перинатального періоду – і їхній вплив на подальше життя людини. “Перинатальна” – дефініція, що складається із двох частин: *пери* (*peri*) – навколо, біля й *натос* (*natalis*) – той, що стосується народження. Отже, перинатальна психологія – це наука про психічне життя ненародженої дитини або щойно народженої.

Отож, інноваційним та актуальним є не лише факт функціонування цієї науки, а, передусім, педагогічні аспекти методики її застосування у практиці підготовки подружніх пар до пологів.